

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ

Проаналізовано сучасний стан та ефективність вітчизняного виробництва свинини, виявлено пряму залежність основних показників інтенсивності вирощування свиней від кількості поголів'я та якості генофонду. Інтенсифікацію галузі свиноводства та покращення якостей тваринного генофонду визначено пріоритетними напрямками підвищення ефективності виробництва свинини.

Постановка проблеми

Незважаючи на певні кроки держави зі становлення вітчизняного свиноводства, у тому числі прийняття різних програм, часткове дотування та субсидування виробників свинини, дана галузь усе ще перебуває у кризовому стані. В результаті дії різних політичних та економічних факторів за період незалежності України загальна чисельність тварин в усіх категоріях господарств скоротилася майже втричі або зменшилася на 66,4 %, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 73 %, або майже у 4 рази. Обсяг імпорту свинини останніх років складав майже половину обсягу вітчизняного виробництва даного продукту. Таким чином, наразі перед Україною гостро постала проблема не тільки ефективного розвитку, а й збереження галузі свиноводства, яку слід розглядати в контексті продуктової та економічної національної безпеки. Ми вважаємо, що за умови гармонійного поєднання вітчизняного природного потенціалу, ефективного використання сучасних

© І.В. Кравець

* Науковий керівник – к.е.н., доцент В.П. Якобчук

технологій та патріотично спрямованої аграрної політики галузь свинарства має вийти з кризи, яка набула перманентних ознак.

Аналіз останніх досліджень

Проблемі ефективності виробництва свинини приділили багато уваги вчені-економісти: М.В. Калінчик, В.П. Рибалко, Б.В. Данилів, О.М. Шпичак, І.В. Свиноус, В.П. Печко, Т.В. Алексійчук та ін. У своїх працях вони наголошували, що ефективний розвиток вітчизняного свинарства залежить від рівня доходів потенційних споживачів свинини, обсягу та структури імпорту м'яса [4, с. 49–59], створення відповідної матеріально-технічної та кормової бази підприємств [3, с. 28–36], [6, с. 7–11], якості тваринного генофонду [2, с. 19–20] та ін. Незважаючи на різнохарактерність пріоритетів, які висувають автори останніх наукових досліджень в області свинарства, спільною є думка, що найвищих показників ефективності виробництва досягають підприємства, які ведуть великотоварне виробництво.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є теоретичні, методичні та організаційно-економічні аспекти ефективного виробництва свинини. У процесі дослідження використовувалися статистико-економічний, монографічний та абстрактно-логічний методи.

Результати дослідження

За даними Державного комітету статистики України станом на 01.01.2009 р¹., загальна чисельність тварин в усіх категоріях господарств порівняно з початком 1991 р. скоротилася майже втричі або зменшилася на 66,4 %, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 73 %, або майже у 4 рази. Обсяг виробництва свинини в 2008 р., за даними Держкомстату, становив 589,9 тис. тонн у забійній масі у всіх категоріях господарств, що в 2,7 раза або на 62,6 % менше за показник 1990 р. Такий обсяг виробництва є недостатнім для задоволення внутрішнього попиту, який в 2008 р. був на рівні 820 тис. тонн. Існує також проблема «прихованого» попиту на свинину. Споживчий попит та рівень споживання продуктів харчування на душу населення залежать від співвідношення темпів зростання доходів населення та цін на продовольчі товари. Темпи зростання доходів населення в період з 2003 р. по 2008 р. щорічно перевищували темпи зростання цін на продукти харчування. Це дозволило українцям збільшити споживання м'яса. Рівень споживання м'яса на душу населення в Україні з 2002 р. щорічно зростав і в 2008 р. становив 50,6 кг на особу на рік. Проте доходи зросли не настільки, щоб дозволити в бажаній мірі

¹ Станом на 01.01.2010 р. поголів'я свиней в Україні становило 7135,4 тис. голів в усіх категоріях господарств.

споживати традиційний вид м'яса – свинину, оскільки її ціна вдвічі вища ціни на м'ясо курей, які є взаємозамінними продуктами. Дефіцит свинини на внутрішньому ринку м'яса викликав відповідну пропозицію з боку іноземних виробників. Імпорт свинини в 2008 р., за даними Держкомстату, склав 249 тис. тонн. Дана цифра складає 42 % виробленого обсягу свинини в зазначеному році. Наголосимо, що імпорт свинини 2008 р. за об'ємом значно перевищив (у 2,5–3,5 раза) дані попередніх років (рис. 1). У 2009 р. тенденція щодо нарощування обсягу імпорту м'яса, зокрема свинини та курятини, збереглася.

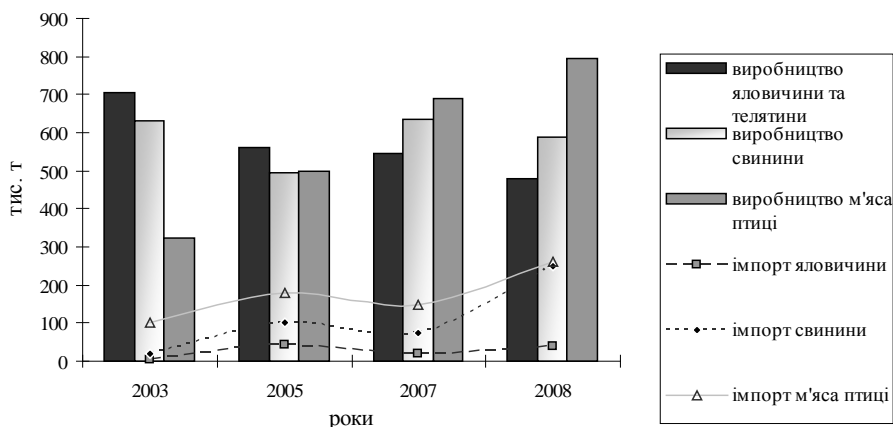

Рис. 1. Структура виробництва та імпорту основних видів м'яса в динаміці

Джерело: побудовано автором за даними Державного комітету статистики України [8, с. 53, 55, 58], [1, с. 13], [7, с. 143].

Зазначимо, що в 2005 р. з метою прогресивного розвитку галузі свинарства, забезпечення внутрішньої потреби у свинині, а також підвищення її конкурентоспроможності і використання продукції свинарства як додаткового джерела фінансових надходжень до бюджету держави, Інститутом свинарства та тваринництва УААН разом з корпорацією з виробництва свинини на промисловій основі «Тваринпром» розроблено, а Міністерством аграрної політики України затверджено спеціальну «Програму розвитку галузі свинарства в Україні до 2010 року». Програма передбачала в 2010 році довести виробництво свинини у забійній масі до 1 млн 420 тис. тонн, або близько 2 млн тонн у живій вазі. Цілей програми, на жаль, не було досягнуто. Обсяг виробництва свинини 2008 р. становив 589,9 тис. тонн у забійній масі по всім категоріям господарств, що на 96,2 тис. тонн або на 19,5 % більше, ніж у 2005 р. (493, 7 тис. тонн у всіх категоріях господарств), проте на 830,1 тис. тонн менше передбаченого вищезгаданою програмою обсягу, тобто було вироблено тільки 41,5 % від

запланованого об'єму. За попередніми даними експертів, обсяг виробництва свинини всіма категоріями господарств у 2009 р. склав 602,5 тис. тонн.

Наразі, коли Україна інтегрує у світове господарство і прагне займати в ньому відповідну нішу, сільськогосподарським підприємствам необхідно ставити та послідовно вирішувати завдання інноваційного розвитку виробництва. Всесвітньо доведено на теоретичному та практичному рівнях, що ефективний розвиток галузі свинарства може відбуватися тільки на промисловій основі, виробництво свинини господарствами населення не повинно сприйматися як можлива альтернатива відтворення галузі свинарства. Зауважимо, що у вирішенні проблеми розвитку свинарства заслуговує на увагу досвід Іспанії, де біля 30 років тому, як і нині в Україні, виробництво свинини було зосереджено в селянських приватних господарствах, які не використовували ні нових технологій, ні високоефективних генотипів свиней. Але завдяки підтримці галузі державою, сприянню розвитку вітчизняної науки, а також співпраці з провідними зарубіжними фірмами, сучасне свинарство цієї країни зосереджено переважно на великих промислових об'єктах. Зараз Іспанія є одним із провідних виробників свинини в Європі, де на душу населення її споживання становить 66 кг на рік.

За даними професора з економіки Державного університету штату Айова Джеймса Клібенштейна, дрібні фермерські господарства, які утримують менше 100 свиноматок, зазнають проблем з конкурентами, які ведуть великомасштабне виробництво [5]. За результатами опитування, проведеного автором серед виробників продукції свинарства, більшість респондентів (81 %) зазначили, що в сучасних умовах не вигідно займатися свинарством із загальним поголів'ям до 1000 гол. Такі ферми постійно переживають фінансові труднощі, не мають можливостей щодо оновлення обладнання та інших інноваційних перетворень, надто потребують державної підтримки. Основні показники обсягу виробництва продукції свинарства таких підприємств, за даними статистики, є значно нижчими, ніж у більш крупних, що підтверджує реальність результатів авторського анкетування.

За методикою Державного комітету статистики України «Проведення розрахунків основних показників обсягів виробництва продукції тваринництва», основним показником інтенсивності вирощування свиней є середньодобовий приріст на вирощуванні, відгодівлі та нагулі. За даним показником побудовано діаграму, яка підтверджує, що найвищі прирости свиней мають місце в більш крупних підприємствах (рис. 2). За даними Головного управління статистики в Київській області, в 2008 р. лише 46 із 362 підприємств мали середньодобовий приріст на вирощуванні, відгодівлі та нагулі більше 400 г. Річний обсяг приросту даних 46 підприємств становив 21013 тонн, або 69 % від загального обсягу, вирощеного сільськогосподарськими підприємствами. За офіційними даними, середньорічне поголів'я більшості з них (34 підприємств) знаходилося в діапазоні від 1024 до 72733 голів, чисельність поголів'я решти підприємств була

наближена до 1000 голів. Дана тенденція залежності чисельності поголів'я та показника інтенсивності вирощування свиней прослідковується в усіх областях України⁸.

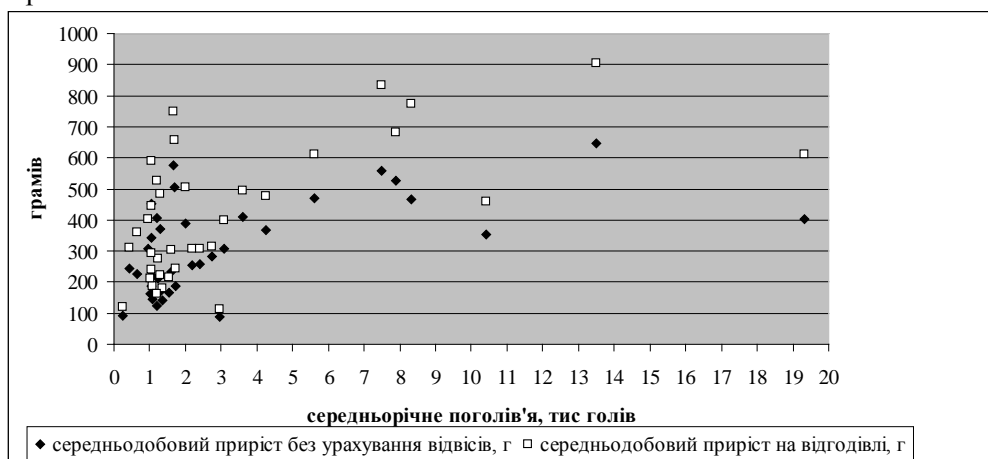

Рис. 2. Середньодобові прирости свиней в підприємствах Київської області, 2008 р⁹.

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління статистики в Київській області та первинними даними підприємств.

Схожа закономірність спостерігається і за показниками відтворення стада. За даними Головного управління статистики в Київській області, лише 55 підприємств із 362 мали приплід з виходом голів більше 14,9 поросят на одну свиноматку на рік. Середньорічне поголів'я даних підприємств знаходиться в діапазоні від 700 до 72 тис. 733 голів. Зауважимо, що в сучасному свинарстві показник відлучення “14,9 поросят від свиноматки на рік” є надто низьким, дана цифра свідчить про ряд різнохарактерних проблем на підприємстві. Серед ведучих ферм України прийнятно допустимою нормою вважається показник відлучення 22 поросят на свиноматку на рік. На деяких фермах даний показник знаходиться в межах від 24 до 29 відлучених поросят на рік. Світові тенденції щодо даного показника зображені на рис. 3.

⁸ На 01.01.2009 р. в Україні існувало 5634 підприємства, які займалися свинарством. При цьому 64,7% від усіх сільськогосподарських підприємств галузі свинарства мали лише до 200 голів свиней, тільки 358 (6,4%) підприємств із 5634 утримували від 1 до 3 тис. голів, а більше 3 тис. голів налічували всього 139 (2,5%) підприємств.

⁹ З причини великого розриву в чисельності поголів'я діаграма не містить даних найкрупнішого підприємства Київської області, середньорічне поголів'я якого в 2008 році становило 72 тис. 733 голів свиней, середньодобовий приріст без урахування відвісів та приріст на відгодівлі становили, відповідно, 423 та 572 грами.

Прямо пропорційна залежність чисельності поголів'я, добових приростів та показників відлучення звичайно не є аксіомою, оскільки, крім наявності великої кількості біологічних ресурсів, для досягнення найвищої інтенсивності вирощування необхідно обладнати ферми найкращим технічним оснащенням, володіти технологічними тонкощами та мати кваліфікований топ-менеджмент. Крім цього, дуже важливим є генетичний потенціал тварин.

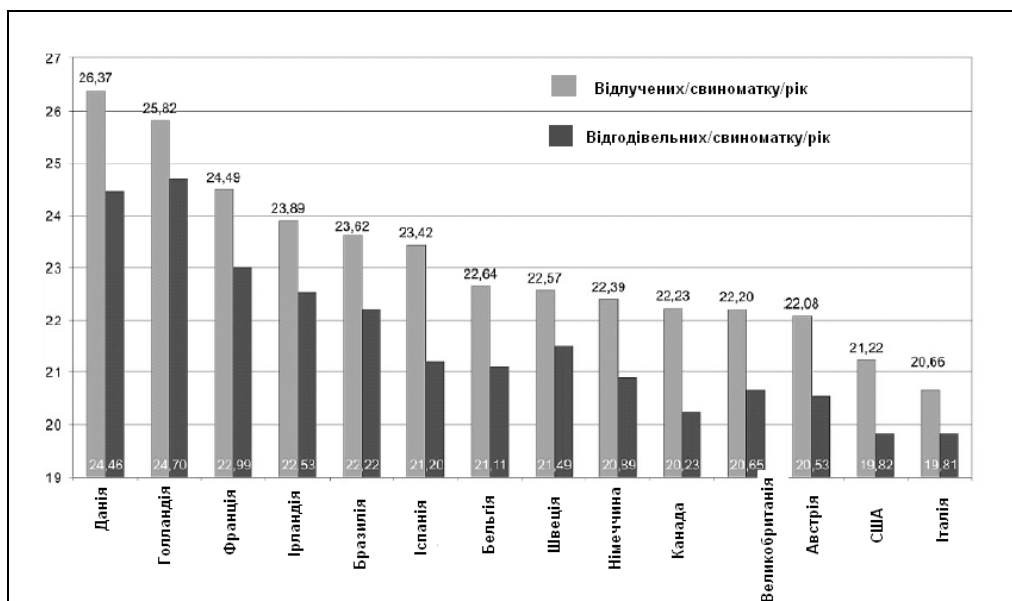

Рис. 3. Світові показники відлучення у свинарстві (кількість голів/свиноматку/рік)

Джерело: за звітами SustainAgri Group та DanBred.

В Україні до 2000 р. розводили п'ятнадцять порід свиней. Вважалося, що така кількість різноманітних популяцій забезпечує ефективний розвиток галузі та збільшення виробництва продукції у природно-економічних зонах. Однак практика вітчизняного та світового тваринництва свідчить про те, що зміна соціально-економічних умов впливає на структурні одиниці породи, а отже, вони, в цілому, зазнають постійних змін за чисельністю та місцем їх поширення. В Україні до кінця 90-х років минулого століття серед десяти порід за темпами росту переважали велика біла, українська степова біла та миргородська породи. З 2000 року ринкові відносини в країні склалися так, що всі породи зменшилися кількісно, а деякі з них тепер зараховано до локальних і тих, що зникають. Сумнівно раціональним у ринкових умовах було рішення Ради з вирішення питань збереження локальних порід при Інституті свинарства УААН про державну дотацію на збереження

генотипів, які зникають, у всіх господарствах. Дотацію одержують переважно племзаводи (98 одиниць) та племінні репродуктори (225 одиниць), але ж генофонд зосереджено не тільки там. Відповідно до наказу № 124/27/244 Мінагрополітики, УААН та Мінфіну України, передбачено порядок використання коштів державного бюджету України на виконання програм селекції у тваринництві. Передбачається виділення коштів для повного або часткового відшкодування витрат на придбання чи реалізацію племінних ресурсів.

Зараз в Україні розводять, в основному, 11 вітчизняних і зарубіжних порід, з яких дві є універсальні за напрямом продуктивності (велика біла і українська степова біла), три сальних (миргородська, українська степова ряба і велика чорна) та шість м'ясних (ландрас, полтавська м'ясна, українська м'ясна, дюрорк, уельс і червона біло-поясна). Основні породи зарубіжної селекції: ландрас, дюрорк, гемпшир, п'єтрен, честерська біла.

Європейський лідер в області генетики свинарства DanBred шляхом відбору найбільших та найефективніших ліній розведення у світі, основу яких складають породи ландрас, велика біла та дюрорк, досяг найкращих результатів, які підтверджені практикою. В результаті застосування у виробничих процесах даних генотипів свиней фермами Данії було досягнуто найкращих виробничих результатів (табл. 1).

Таблиця 1. Виробничі результати найкращих ферм Данії (25 %)

Виробничі результати	Найкращі ферми Данії (25% від загальної кількості)
Маткове поголів'я	
Кількість свиноматок у стаді, в середньому	577
Відлучених поросят на свиноматку на рік	29,9
Віднятих поросят на гніздо	14,5
Мертвонароджених поросят на гніздо	1,9
Холостих днів на свиноматку	11,3
Товарне поголів'я	
Добовий приріст 30–100 кг, г/добу	919
Конверсія корму (30–100 кг) КО	2,58
Середня забійна вага, кг	83,5
Вихід м'яса з туші, %	79,8
Середній відсоток пісного м'яса, %	60,4

У вітчизняній статистиці у групуванні сільськогосподарських підприємств за середньодобовими приростами свиней на вирощуванні, відгодівлі та нагулі в 2008 р. зафіксовано 397 підприємств (6,5%) із 6197 із середньодобовими приростами понад 500 г/добу. Дана група є максимальною за значенням, тобто групування «понад 600–700 г/добу» не здійснюється. Максимальна кількість одержаного приплоду на 100 свиноматок на рік (2004 тис. голів) припадала на

1088 підприємств, що у перерахунку на 1 підприємство становить 1,8 тис. голів, а у перерахунку на 1 свиноматку – 18 поросят на рік.

Висновки

В результаті дослідження основними пріоритетними напрямками підвищення ефективності виробництва свинини визначено інтенсифікацію та покращення якості тваринного генофонду. Виявлено, що лише невелика кількість підприємств (6,5%) на фоні величезної кількості (6197 одиниць) має основний показник інтенсивності виробництва (приріст на вирощуванні, відгодівлі та нагулі), потенційно наблизений до прийнятних у сучасному свинарстві. Схожа ситуація спостерігається і за показниками відтворення стада. Основними причинами такого стану справ поряд із традиційною нестачею бюджетного фінансування є також відсутність системної основи розвитку галузі свинарства, зокрема чітких цільових і регіональних орієнтирів, та наявність суттєвих організаційних упущень.

Більшість вітчизняних підприємств не мають можливості оновлення матеріально-технічної бази та генетичного тваринного фонду за рахунок власних коштів. Значні інвестиції в основний капітал може дозволити невелика частина діючих великих підприємств, більшість з них є іноземними або спільними, прибуток, як правило, розподіляється за межами України. Водночас державою не докладаються належні зусилля для розвитку більш доступного кредитування вітчизняних виробників свинини, що є потенційним ризиком перетворення на «імпорт-залежну» державу з традиційного виду м'яса. Таким чином, дана проблема загострюється в контексті національної продовольчої та економічної безпеки.

Перспективи подальших досліджень

Для подолання відзначених негативних тенденцій передусім потрібно розробити і реалізувати програму інноваційного розвитку підприємств галузі свинарства, яка б містила комплекс цілей і пріоритетів такого розвитку, механізмів їх досягнення і забезпечення. Наголосимо, що сучасне вітчизняне обладнання для свинокомплексів не витримує конкуренції із провідними світовими виробниками за економічними та техніко-технологічними параметрами. У даний час, з точки зору виробників свинини, доцільніше та менш ризиковано інвестувати кошти в іноземні (зарекомендовані та економічно виправдані) технічні та технологічні інновації, ніж випробовувати вітчизняні. Проте на рівні держави слід замислитися над словами Рональда Рейгана: “Ми даємо гроші на науку не тому, що багаті, а ми багаті тому, що даємо гроші на науку”.

Програма інноваційного розвитку підприємств галузі свинарства повинна також включати ряд питань екологічного спрямування стосовно: а) способів належного видалення, утилізації та можливого використання гною та інших відходів свинокомплексів; б) безпеки використання генномодифікованого біологічного матеріалу під час виробництва та споживання продукції галузі свинарства.

Література

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України 2008. Статистичний збірник. / За редакцією Ю.М. Остапчука К., 2009. – 54 с., С. 13.
 2. Бірта Г., Рибалко В. Формування м'якості свиней / Г. Бірта, В. Рибалко // Тваринництво України. – 2009. – № 3. – С. 19–20.
 3. Данилів Б.В. Інтенсифікація свинарства на основі використання промислових методів виробництва продукції / Б.В. Данилів // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 28–36.
 4. Калінчик М.В. Ефективність виробництва та розвиток ринку свинини / М.В. Калінчик, М.М. Ільчук, Т.М. Одинцова. – К.: Нічлава, 2005. – 228 с., С. 49–59.
 5. Клибенштейн Дж. Связанные с крупномасштабными системами животноводства экономические и социальные аспекты, а также вопросы охраны окружающей среды / Дж. Клибенштейн. – Материалы АТЗТ "Агросоюз", 2001. – 15 с.
 6. Рибалко В.П. Тенденції і напрями розвитку свинарства / В.П. Рибалко // Ефективне тваринництво. – 2006. – № 7. – С. 7–11.
 7. Сільське господарство України 2008. Статистичний збірник / За редакцією Ю.М. Остапчука. – К., 2009. – 369 с., С. 143.
 8. Тваринництво України 2008. Статистичний збірник / За редакцією Ю.М. Остапчука – К., 2009. – 239 с., С. 53, 55, 58.
-
-